

УДК 636.5.082/085 : 001 : 477

НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КАЧКІВНИЦТВА В УКРАЇНСЬКІЙ РСР У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ**Вікторія Мельник**

Національний університет біоресурсів і природокористування України,
Україна, 03121, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 7
e-mail: MelnikVika0204@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2491-757X>

Метою даного дослідження є узагальнення науково-організаційних основ розвитку качківництва в Українській РСР у другій половині ХХ ст. Доведено вагому роль у розробленні наукових засад розвитку галузі вчених Українського науково-дослідного інституту птахівництва, зусиллями яких виведено українську породну групу качок, розроблено основні способи їх вирощування в умовах екстенсивного й інтенсивного ведення галузі. Розкрито здобутки виробничих підрозділів, зокрема провідних птахофабрик, племінних господарств і репродукторів, з виробництва продукції качківництва.

Методологія дослідницького пошуку ґрунтується на комплексному використанні загальнонаукових, структурно-функціональних та історичних методів, широкій джерельній базі.

Ключові слова: птахівництво, качківництво, селекція, утримання, годівля, інкубація, виробництво м'яса

На сучасному етапі гарантом продовольчої безпеки України та стабільності народногосподарського комплексу, дієвим важелем забезпечення конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках є подальший розвиток птахівництва, яке, задовольняючи потреби населення у продуктах харчування, сприяє збереженню здоров'я нації. Продукція птахівництва містить найбільш повноцінні білки і, здебільшого є дієтичною, що важливо для забезпечення потреб у харчуванні дітей, хворих і людей похилого віку. Окрім того, продукція птахівництва є найменш витратною у порівнянні з продукцією інших галузей тваринництва, що є важливою умовою рентабельного виробництва. У структурі птахівництва вагоме місце відведено качківництву, оскільки качки належать до скоростиглої м'ясної птиці, від якої можна одержати ніжне, соковите м'ясо, гарний пух і велику жирну печінку. Пошук подальших шляхів розвитку галузі качківництва неможливий без ґрунтового аналізу й актуалізації передового вітчизняного та зарубіжного досвіду, накопиченого кількома поколіннями вчених в єдиному контексті спадкоємності.

Окремі наукові здобутки вітчизняних учених у галузі качківництва узагальнили у своїх працях: М.В. Дахновський, А.П. Князева, Ж. Пономарьова, Г.М. Шульга, В.К. Якнюнас, П.Є. Ягодин [4; 7; 18; 23; 26; 25]. Однак, авторами не ставилася мета здійснити історичну реконструкцію розвитку галузі у другій половині ХХ ст., яка зумовлювалася, насамперед, науко-

во-організаційними чинниками.

У наших попередніх публікаціях висвітлено організаційні засади розвитку індивідуального та гусівництва в Українській РСР та їх наукове забезпечення у другій половині ХХ ст. [11; 12]. Метою даного дослідження є узагальнення науково-організаційних основ розвитку качківництва в Українській РСР у другій половині ХХ ст. Дослідницькі завдання полягають в обґрунтуванні науково-методичної та координаційної ролі галузевих науково-дослідних установ у розробленні ефективних прийомів ведення галузі, репрезентації здобутків виробничих підрозділів з нарощування темпів виробництва продукції качківництва та запровадженні передового досвіду.

Методологія дослідницького пошуку ґрунтується на комплексному використанні загальнонаукових, структурно-функціональних та історичних методів, широкій джерельній базі.

За результатами нашого дослідження, на початку другої половини ХХ ст. качківництво в Українській РСР було добре розвинуто порівняно з іншими республіками СРСР, при цьому поголів'я качок досягало 10% від загальної кількості птиці [25, с. 8]. Як відомо, у РРФСР колгоспам забороняли розводити качок, якщо у господарстві не було водойм, щоб ефективно використовувати природні корми. Про це свідчить публікація М.П. Третякова та її схвалення Головоптахопромом [20, с. 31].

Варто зазначити, що у науковому забезпеченні галузі качківництва у республіці вагома роль належить ученим Української дослідної

станції птахівництва, у подальшому реорганізованій на провідний галузевий науковий інститут союзного значення. Ученими дослідної станції у 30 колгоспах Харківської, Запорізької, Херсонської та Полтавської областей проведено дослідження з вирощування качок на водоймах різних типів і розмірів з використанням природних кормів. У результаті розроблено та впроваджено у виробництво науково-організаційні прийоми ведення качківництва [22, с. 11]

Так дослідженнями М.В. Дахновського доведено, що ефективність вирощування качок на водоймах значною мірою залежить від пристосування птиці до фуражування [4, с. 73]. Здобутком учених Українського науково-дослідного інституту птахівництва є породна група українських качок (сірих, глинястих і білих), найкраще пристосована до фуражування на прісних і морських водоймах.

Суттєвий внесок у розроблення наукових основ ведення галузі качківництва в Українській РСР належить науковцям Білоцерківського сільськогосподарського інституту, які у період 1953-1955 рр. в умовах Білоцерківської інкубаторно-птахівницької станції (ІПС), Київської, Броварської й інших ІПС провели комплексні дослідження щодо застосування періодичного прогрівання качиних яєць упродовж 4, 8, і 12 діб їхнього зберігання до закладки. В їх результаті доведено ефективність впливу даного технологічного прийому на виводимість качиних яєць, що мало практичне значення у масштабах усієї країни [7, с. 36-39].

На початку другої половини ХХ ст. на колгоспних фермах Української РСР здебільшого розводили породну групу сірих українських качок, яких завозили з Української науково-дослідної станції птахівництва, із дослідного господарства «Борки» [14, с. 40]. У 1955 р. на Броварській ІПС було вирощено 2116 каченят породи хакі-кемпбелл. Годували каченят вологими мішанками і з 15-добового віку їх вирощували на водоймі [26, с. 16-18]. Таким же чином, з використанням водойм вирощували каченят і на птахокомбінатах Української РСР. Забивали каченят у віці 60-70 діб [25, с. 26-27].

На Краснолиманській ІПС Сталінської області – одній із інкубаторно-птахівницьких станцій УРСР, що відіграла значну роль у розвитку птахівництва у колгоспах, які були за нею закріплені, значну увагу приділяли інкубації качиних яєць. Для одержання більшої кількості качиних інкубаційних яєць у колгоспах Краснолиманського району організовано великі качині ферми: у маточному стаді колгоспу

імені Жданова було 850 качок, колгоспі імені Леніна – 760, імені Калініна – 470 качок. У 1957 р. колгоспам було передано на вирощування 306,4 тис. голів молодняку, у тому числі 111,79 тис. каченят [3, с. 20].

На початку 1960-х років «На десятки кілометрів вокруг озера Супой и впадающих в него речушек раскинулись владения совхоза «Яготинский», Киевской области. Здесь подлинное утиное царство. На водных просторах водоемов, богатых естественными растительными и животными кормами, летом белеют многотысячные стада уток» [15, с. 23]. І наприкінці 1980-х років серед чотирьох птахофабрик УРСР, які за підсумками виробничої діяльності у 1987 р. були визнані урядом СРСР найкращими, була й Яготинська птахофабрика Київської області [17, с. 2-3].

У 1963 р. у радгоспі «Яготинський» було впроваджено метод вирощування м'ясних каченят у відгодівельниках на обмежених суходільних вигулах. Цей метод мав суттєві переваги порівняно з вирощуванням каченят після 20-тижневого віку на необмежених та обмежених водяних вигулах. Крім цього, це дозволило ліквідувати сезонність у виробництві м'яса у господарстві і, якщо у 1960 р. радгосп реалізовував каченят на м'ясо упродовж восьми й у 1962 р. – десяти місяців, то у 1963 р. – цілорічно [2, с. 73]. З 1963 р. у радгоспі також запровадили годівлю м'ясних каченят усіх вікових груп сухими сумішами кормів. Однак на той час у радгосп не постачали повнораціонні комбікорми промислового виробництва та кормосуміші виготовляли в умовах господарства. При цьому було організовано масове сушіння та переробка на борошно місцевих кормів.

Слід також відмітити, що саме у радгоспі «Яготинський» з 1965 р. запровадили передінкубаційну дезінфекцію качиних яєць парою формальдегіду [2, с. 62]. Цей метод є поширеним і в сучасних інкубаторіях.

У 1974 р. у системі спеціалізованих господарств СРСР на 1 кг приросту живої маси качок було у середньому витрачено 6,3 корм. од., у тому числі в Українській РСР – 6,7 корм. од. [10, с. 15]. Хоча надалі спостерігаємо і зменшення витрат корму на одиницю приросту живої маси качок, все ж таки цей показник залишався високим. Однією з основних причин цього було повільне впровадження у цій підгалузі птахівництва промислових форм ведення виробництва, які застосовували у передових господарствах, що спеціалізувалися на качківництві.

Одним із таких господарств була провідна

птахофабрика з виробництва м'яса качок не лише в Українській РСР, а й в СРСР, як ми вже зазначали, – Яготинська, Київської області. За даними тресту «Київптахопром» у 1976 році (станом на 1.01.1977 р.) поголів'я дорослих качок у даному господарстві становило 46 тисяч [1, с. 3], витрати корму на 1 ц приросту живої маси каченят – 4,70 корм. од. Для порівняння – на Гайсинській птахофабриці, яка спеціалізувалася на виробництві м'яса індиків, а качківництво було додатковим підрозділом, даний показник був набагато вищим і становив 8,26 корм. од. [1, с. 39]. Звичайно, у тих господарствах, в яких качківництво не належало до основних виробничих підрозділів, технічна база була іноді примітивною, а технологія недосконалою. Слід відмітити, що вирощували на м'ясо качок і в господарствах, які спеціалізувались на виробництві курячих яєць. До такого господарства наприкінці 1970-х років належав, наприклад, Гаврилівський птахорадгосп Київської області. До речі, у цьому господарстві у вказаний період витрати корму на 1 ц приросту живої маси каченят становили лише 4,28 ц корм. од.

У багатьох колгоспах практикували вирощування качок у приміщеннях, а літом – у таборах. Таким чином у колгоспі імені ХХ з'їзду КПРС Комінтернівського району Одеської області у 1978 р. було вироблено 800 т качиноного м'яса за рентабельності 21% [6, с. 5].

Про вирощування каченят на м'ясо у неспеціалізованих по качківництву господарствах свідчить інформація директора Кримського треста «Птахопром» О. Яценка [27, с. 4-6], опублікована у 1984 р. Він вказує, що для виробництва качиноного м'яса у господарствах Кримської області з квітня по листопад максимально використовували різноманітні нависи та пусті у цей період кошари. Так, у 1983 р. з 11,1 тис. т качиноного м'яса, виробленого господарствами треста, більше 6 тис. т одержано за умов вирощування каченят у таких приміщеннях. У легких і дешевих спорудах вирощували каченят і на птахофабриці «Южная», що спеціалізувалася на виробництві курячих яєць. У 1980-х роках в Українській РСР селекційну роботу з качками проводив племзавод імені ХХVI з'їзду КПРС Черкаської області, де розводили птицю кросу «Х-11», комбінації 13 і пекінської популяції [16, с. 20].

У 1980-х роках качківництво в Українській РСР вже стало добре розвинутою підгалуззю птахівництва, завдяки впровадженню у виробництво досягнень науки і техніки, а також поширення передового досвіду. Так, дослідни-

ками Українського науково-дослідного інституту птахівництва, Всесоюзного науково-дослідного і технологічного інституту птахівництва й інших установ було розроблено технологію вирощування каченят у багатоярусних кліткових батареях, яка дозволяла збільшити вихід м'яса з одиниці площі пташника у 1,9-2,1 рази, при цьому каченята важких кросів у 7-тижневому віці досягали живої маси 2,4-2,8 кг, а середніх – 2,63-2,4 кг [13, с. 1].

У цей період, залежно від умов і можливостей господарства, каченят на м'ясо вирощували на глибокій підстилці, сітчастій (планчастій) підлозі, у кліткових батареях, у літніх таборах, на відгодівельних майданчиках тощо [8 с. 52]. Так, наприклад, директор Новоайдарської птахофабрики Є.П. Шищенко та головний зоотехнік В.В. Козловський [24, с. 1-3] розповіли про досвід вирощування каченят на сітчастій підлозі, який у господарстві розпочали застосовувати з 1981 р. Ця технологія інтенсивного вирощування каченят дозволила повністю механізувати виробничі процеси, скоротити термін вирощування каченят до 49 діб, підвищити продуктивність праці пташниць-операторів удвічі, удосконалити видалення посліду з пташника.

У 1984 р. вперше було розроблено галузевий стандарт на технологічний процес вирощування каченят на м'ясо. Галузевий стандарт «Производство мяса уток. Технологический процесс выращивания утят на подстилке. Основные параметры» розробили вчені Всесоюзного науково-дослідного і технологічного інституту птахівництва разом із співробітниками Українського науково-дослідного інституту птахівництва та Казахської і Білоруської зональними дослідними станціями по птахівництву. У даному стандарті зазначено вимоги до приміщення обладнання, підстилки, якості кормів і норм годівлі, а також зазначено технологічні параметри щільності посадки молодняку, фронту годівлі, освітленості, рівня температури та вологості повітря у пташнику, вказано терміни відгодівлі каченят, умови передзайної витримки тощо [9, с. 24].

За інтенсивного промислового виробництва качиноного м'яса застосовували сухий тип годівлі – розсипними або гранульованими повнораціонними комбікормами. У цей період все рідше використовували комбінований тип годівлі качок, при якому раціон птиці складається із комбікорму та вологих мішанок, до яких входять зелена маса, силос, морква, картопля тощо [8, с. 75]. Сухий тип годівлі качок має низку переваг перед комбінованим, оскільки по-

ліпшується механізація роздавання кормів, зменшуються затрати праці на одиницю продукції. Переваги ж комбінованого типу годівлі птиці полягають у можливості використовувати місцеві дешеві корми.

В організації повноцінної годівлі птиці важливого значення набуло виробництво дефіцитних білкових кормів, й у птахівничих господарствах з цією метою збільшувались посіви сої, заготівля м'ясо-кісткового борошна [27, с. 5]. З метою інтенсифікації росту та поліпшення розвитку молодняку і підвищення продуктивності дорослої птиці комбікорми, якими годували качок усіх вікових груп, збагачували кормовими антибіотиками – бацитрацином і гризином [8, с. 75].

У жовтні 1989 р. господарства, які займалися розведенням качок у різних регіонах СРСР і закупували племінну продукцію в експериментальному господарстві Казахської зональної дослідної станції птахівництва, об'єдналися у виробничо-наукову систему «Медео» з виробництва інкубаційних яєць і м'яса качок. До цієї системи увійшло і Таращанське міжколгоспне виробниче об'єднання Київської області [21, с. 8-10].

За виробничо-економічними показниками у 1990 р. одними з найкращих господарств з розведення качок у СРСР були українські підприємства, а саме: Новоайдарська птахофабрика Луганської області й Яготинська птахофабрика Київської області. На цих птахофабриках молодняк здавали на забій середньою живою масою відповідно 2594 і 2475 г, витрати корму на 100 кг приросту живої маси становили 370 і 410 корм. од. [19, с. 4]. На Новоайдарській птахофабриці, наприклад, каченят на м'ясо вирощували цілорічно без використання водойм і при цьому застосовували сухий тип годівлі [5, с. 73]. В Українській РСР потужними господарствами з виробництва качиноного м'яса були Таранівська птахофабрика Харківської області, птахофабрика «Южная» і племптахопродуктор «Партизан» Кримської, Кагарлицька птахофабрика Одеської областей та інші [5, с. 5].

Незважаючи на те, що на даний період рекомендували вирощувати каченят за інтенсивного методу з використанням сухих повнораціонних комбікормів, учені Українського НДІ птахівництва при вирощуванні ремонтних каченят дотримувалися обґрунтованих М.В. Дахновським підходів стосовно обов'язкового використання зелених і соковитих кормів: «Мы считаем, что вырастить полноценных несушек для родительского стада без зеленых кормов летом, комбинированных сило-

сов и сочных кормов в осенне-зимний период очень трудно» [18, с. 23].

Завдяки запровадженню низки науково обґрунтованих підходів, поширенню інтенсивного вирощування каченят на м'ясо, частка качиноного м'яса в Українській РСР вже наприкінці 1980-х років перевищила 20% (від загальної кількості м'яса птиці) [5, с. 3].

Таким чином, в Українській РСР другої половини ХХ ст. стрімкого розвитку набуло качківництво. Науково-методичне керівництво та координацію досліджень з розвитку галузі здійснювали вчені Українського науково-дослідного інституту птахівництва. Їх зусиллями виведено породну групу качок, найбільш пристосованих до фуражування на прісних і морських водоймах. Розроблено основні способи вирощування качок як за екстенсивного методу з використанням природних зелених і соковитих кормів, так й інтенсивного за використанням сухих повнораціонних комбікормів. На різних етапах досліджуваного періоду у виробництві качиноного м'яса провідну роль відіграли виробничі підрозділи, зокрема Яготинська, Гайсинська, Новоайдарська, Таранівська, Кагарлицька, «Южна» птахофабрики, окремі племінні господарства та репродуктори.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні теоретико-методологічних засад розвитку качківництва та гусівництва в Українській РСР у другій половині ХХ ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Анализ производственно-финансовой деятельности производственных объединений, птицефабрик и птицеводческих трестов «Киевптицепром» за 1976 год. Киев, 1977. 75 с.
2. Божко П.Е., Сенников А.А. Производство утиного мяса в совхозе «Яготинский». Москва: Колос, 1965. 152 с.
3. Васютин А.А. Инкубация яиц водоплавающей птицы на Краснолиманской ИПС // Птицеводство. 1958. № 3. С. 20-21.
4. Дахновський М.В. Використання качками кормових ресурсів мілководдя морських і прісних водойм // Підвищення продуктивності птахівництва (матеріали сесії). Київ: Видавництво УАСГН, 1960. С. 65-78.
5. Кадура М.І., Пономарьова Ж.В., Шищенко Є.П. Виробництво качиноного м'яса на інтенсивній основі. Київ: Урожай, 1988. 96 с.
6. Кириченко Н. Птицеводство Одесской области // Птицеводство. 1979. №10 С.4-7.
7. Князева А.П. Прединкубационное подогревание утиных яиц // Птицеводство. 1956. № 2. С. 36-39.
8. Ковацкий Н.С. Новое в промышленном утководстве. Москва: ВО «Агропромиздат», 1988. 93 с.
9. Ковацкий Н. Отраслевой стандарт на откорм утят // Птицеводство. 1984. № 4. С. 24.
10. Крупный резерв производства мяса // Птицеводство. 1976. № 5. С. 15.
11. Мельник В.В. Науково-організаційні засади розвитку індивідуального вирощування в Українській РСР у другій половині ХХ століття // Гілея: науковий вісник, зб. наук. праць. 2018. Вип. 135 (№ 8). С. 67-71.
12. Мельник В.В. Науково-організаційні засади розвитку гусівництва в УРСР у другій половині ХХ століття // Вісник аграрної історії: наук. журнал. 2018. Вип. 23-24. С. 282-289.

13. Методические рекомендации по совершенствованию технологии производства мяса уток. Харьков, 1986. 25 с.
14. Овчаренко Н.И. Обмен опытом птицеводов Запорожья // Птицеводство. 1955. № 3. С. 40.
15. Передовые птичники // Птицеводство. 1961. № 1. С. 23.
16. Пилипчук Р., Маценко И. Что дают производству племзаводы Украины // Птицеводство. 1984. № 10. С. 19-20.
17. Победители Всесоюзного социалистического соревнования // Птицеводство. 1988. № 5. С. 2-3.
18. Пономарева Ж. Подготовка ремонтных утят к яйцекладке // Птицеводство. 1991. № 6. С. 22-23.
19. Производственно-экономические показатели птицеводческих предприятий за 1990 год // Птицеводство. 1991. № 6. С. 2-4.
20. По следам выступлений журнала «Птицеводство» // Птицеводство. 1951. № 11. С. 31.
21. Тараповский В., Шульц Д., Черкащенко М. Производственно-научная система «Медео» // Птицеводство. 1990. № 11. С. 8-10.
22. Третьяков Н.П. Научно-исследовательская работа в СССР по птицеводству и перспективы дальнейшего ее развития // Птицеводство. 1954. № 1. С. 7-12.
23. Шульга Г.М. Выращивание и откорм утят на птицекомбинатах // Птицеводство. 1956. № 4. С. 26-27.
24. Шищенко Е.П., Козловский В.В. На сетчатых полах: из опыта работы Новоайдарской птицефабрики треста «Ворошиловградптицепром». Ворошиловград, 1985. 3 с.
25. Ягодин П.Е. Птицеводство в союзных республиках // Птицеводство. 1951. № 1. С. 8-9.
26. Якнюнас В.К. Опыт выращивания утят на ИПС // Птицеводство. 1956. № 4. С. 16-18.
27. Яценко А. Наши резервы // Птицеводство. 1984. № 10. С. 4-6.

Melnyk Viktoria

Scientific and Organizational Principles of the Development of Duck Breeding in the Ukrainian SSR in the second half of the 20th century

The purpose of this research is to summarize the scientific and organizational basics of duck breeding in the Ukrainian SSR in the second half of the 20th century. The objectives of the research are to describe the scientific, methodological and coordinating role of sectoral research institutions in developing effective industry managing methods, disclosing the achievements of the production units in increasing the rates of production and implementing of best practices. Research methodology is based on the comprehensive use of general scientific, structural-functional and historical methods, and a wide range of sources.

The fact that the Ukrainian SSR was characterized by the rapid development of the duck breeding sector in the second half of the 20th century is shown; if in the early 50s the number of ducks in the republic reached 10% of the total number of poultry, then in the late 80s the proportion of duck meat exceeded 20% of the total amount of poultry meat. The author has proved a significant role of the scientists of Ukrainian Poultry Research Institute in the development of scientific and organizational principles for the development of duck breeding. The scientists of the Institute conducted researches on the breeding of ducks using natural food in the reservoirs of various types and sizes in the collective farms of Kharkiv, Zaporizhia, Kherson and Poltava Regions (Oblasts). The scientific and organizational methods of duck breeding were developed and implemented into production. The breeding achievements of the scientists of the institute, by the efforts of which the Ukrainian breed group of ducks is best adapted for foraging in fresh and marine reservoirs, are generalized. The main ways of growing ducks are named: the intensive method characterized by using dry full-rationed mash and the extensive method characterized by the use of natural green and succulent feed.

The achievements of duck breeding units, in particular, the leading in the Ukrainian SSR and the USSR Yahotyn Poultry Farm, as well as Haisyn, Novoaidar, Taraniv, Kaharlyk, «Yuzhna» poultry farms, individual breeding farms and reproducers are described. It is shown that in 1989 farms engaged in duck breeding in various regions of the USSR, including the Tarashcha Interkolkhoz Production Association of Kyiv Region, united into the production and scientific system «Medeo» for the production of incubator eggs and duck meat.

Prospects for further research are in the study of theoretical and methodological principles of the development of duck breeding and goose breeding in the Ukrainian SSR in the second half of the twentieth century.

Keywords: poultry breeding, duck breeding, breeding, keeping, feeding, incubation, meat production